

ΓΥΝΑΙΚΕΙΟΝ ΔΡΑΜΑ ΚΑΙ ΔΙΚΑΙΗ ΠΟΛΙΤΕΙΑ (I)

«Δὲν ὑπάρχει βέβαια, φίλε μου, κανένα ἐπάγγελμα ἀπὸ ὅσα ἀναφέρονται στὴ διοίκηση τῆς πολιτείας ποὺ νὰ ἀνήκει στὴ γυναῖκα, ἐπειδὴ εἶναι γυναῖκα, οὔτε στὸν ἄνδρα, ἐπειδὴ εἶναι ἄνδρας, ἀλλὰ οἱ φυσικὲς προδιαθέσεις εἶναι ὁμοίως μοιρασμένες καὶ στὰ δύο φύλα, καὶ σὲ ὅλα τὰ ἐπιτηδεύματα μετέχει ἡ γυναῖκα ἀπὸ τὴ φύση τῆς, τὸ ἴδιο καὶ ὁ ἄνδρας».

Πλάτων («Πολιτεία» 455 d6 - c1)

Εἴκοσι πέντε περίπου αἰῶνες ἀπὸ σήμερα ὁ Πλάτων ἐπισημαίνει πόσον ἐνδιαφέρον καὶ συγχρόνως πόσον ἐπίδικο θέμα εἶναι ἡ θέση τῆς γυναῖκας μέσα στὴν κοινωνία. Οἱ ἰδέες τοῦ Πλάτωνος γιὰ τὴ γυναῖκα καὶ τὴ δραστηριότητά της, γιὰ τὴν παιδεία καὶ τὴν ἐλευθερία της, γιὰ τὴν ἐπαγγελματικὴ της μόρφωση καὶ τὴ συμμετοχή της στὰ κοινὰ εἶναι τόσο **ἐπίκαιρες** καὶ τόσο **προοδευτικὲς**, ὥστε, ἂν ἐφαρμόζονταν στὸ σύνολό

τους, θά ἄλλαξε τὸ κοινωνικὸ καὶ πολιτικὸ σκηνικὸ τῆς ἐποχῆς μας· πρὸς τὸ καλλίτερο βέβαια.

Πρόκειται γιὰ μιὰ εἰρηνικὴ ἐπανάσταση. Ἡ ὁποία θά οἰκοδομοῦσε μιὰ δίκαιη καὶ δικαίως λειτουργοῦσα πολιτεία. Μέσα σὲ μιὰ τέτοια πολιτεία μεταβάλλονται (i) ἡ νομικὴ θέση τῆς γυναίκας, (ii) ἡ κοινωνικὴ της θέση καὶ (iii) ἡ ὅλη ἀντίληψη καὶ νοοτροπία τῆς ἐποχῆς γιὰ τὴ γυναῖκα. Ζωή, κοινωνία, ἱστορία, ἐξελικτικὴ διαδικασία δὲν νοοῦνται χωρὶς τὴ δημιουργικὴ παρουσία καὶ τὴν ἀπροσμέτρητη προσφορὰ τοῦ θήλεος.

Τὸ «Γυναικεῖον δρᾶμα», μιὰ φράση πολύσημη καὶ ἐξ αἰτίας τῆς πολυσημίας της σχεδὸν ἀμετάφραστη, δῆλα δὴ ἡ «γυναικεία δραστηριότητα» θά ἀποτελέσει γιὰ τὸν Πλάτωνα ἓνα πρόβλημα δύσκολο καὶ γι' αὐτὸ θά τὸ ἀντιμετωπίσει μεθοδικὰ καὶ συστηματικὰ. Σὲ ἓνα ἀπὸ τὰ σπουδαιότερα ἔργα του, στὴν «**Πολιτεία**» (451c 1-3) - ὅπου ἀναζητεῖ τὸν καλλίτερο τρόπο συγκροτήσεως, ὀργανώσεως καὶ διακυβερνήσεως μιᾶς ἐνάρετης καὶ εὐνομούμενης πόλεως, δῆλα δὴ κράτους - ὑπογραμμίζει ὁ Πλάτων: «**τά-**

χα δὲ οὕτως ἄν ὀρθῶς ἔχοι, μετὰ ἀνδρεῖον δράμα παντελῶς διαπερανθὲν τὸ γυναικεῖον αὖ περαίνειν, ἄλλως τε καὶ ἐπειδὴ σὺ οὕτω προκαλῆ: ἴσως ὅμως νὰ εἶναι προτιμότερον ἔτσι, ἀφοῦ δῆλα δὴ ἐξετάσαμε διεξοδικὰ τὴν ἀνδρική δραστηριότητα μέσα στὴν πολιτεία, πρέπει νὰ τελειώνουμε τώρα καὶ τὸ γυναικεῖον δράμα, ἐπειδὴ ἄλλωστε τὸ ἀπαιτεῖς καὶ σύ».

Ὁ Πλάτων νομίζει ὅτι ἡ μεταβολὴ τῆς θέσεως τῆς γυναίκας εἶναι ἐφικτὴ καὶ σκόπιμη μέσα σὲ ἓνα εὐρύτερο σχεδιασμό, πού θὰ ἐπηρεάζει βαθύτατα τὸ πεπωμένο τῆς κοινότητας: ἡ μεταβολὴ αὐτὴ εἶναι δυνατὴ στὰ πλαίσια μιᾶς δίκαιης πολιτείας. Μιὰ δίκαιη, τώρα, πολιτεία θὰ εἶναι τοιαύτη καὶ ἐξ αἰτίας τῆς ἀλλαγῆς τῆς θέσεως τῆς γυναίκας. Τὶ εἶναι ἡ δίκαιη πολιτεία καὶ ποιά ἡ θέση τῆς γυναίκας μέσα σ' αὐτή; Ποιὲς ἦταν οἱ ἀντιλήψεις τῶν χρόνων πρὶν ἀπὸ τὸν Πλάτωνα καὶ τῶν συγχρόνων του; Πόσον ἐπηρεάζουν οἱ πλατωνικὲς ἀπόψεις τοὺς βαθεῖς μετασχηματισμοὺς τῆς ἐποχῆς μας;

Ἐν ἀρχῇ ἦν ἡ δίκαιη πολιτεία στὸ πνεῦμα τοῦ Πλάτωνος.

Ἀπὸ τὸν ἀρχαλιό, τώρα, τοῦ πλατωνικοῦ νοῦ βγήκε ἓνα γιγάντιο ἔργο. Ἡ διανοητικὴ σαῖτα τοῦ Πλάτωνος ὕφανε, ἐπάνω σὲ πυκνὸ στιμόνι, πολύχρωμα ψηφιδωτὰ - τὰ ἐπὶ μέρους συγγράμματα. Αὐτὰ τὰ ψηφιδωτὰ εἶναι βέβαια ἐντεταγμένα ἀρμονικὰ μέσα σ' ἓνα ἐνιαῖο Ὅλο· συγχρόνως, ὅμως, φαντάζουν ἀνεξάρτητα μὲ τὴ δική τους φυσιογνωμία, μὲ τὴ δική τους λάμψη, μὲ τὸ ἀτομικὸ τους περίγραμμα. Οἱ **ψηφίδες**, τώρα, κάθε ἐπὶ μέρους ψηφιδωτοῦ - οἱ ἔννοιες - βρίσκονται στὴν ἴδια ἐκείνη ἀρμονικὴ ἀναλογία, κατὰ τὴν ὁποία ὑπάρχει τὸ ψηφιδωτὸ πρὸς τὸ σύνολο.

Ἀνοίγονται, ἔτσι, **δύο δρόμοι** γιὰ μιὰ πιθανὸν ὀρθὴ προσέγγιση αὐτοῦ τοῦ μεγαλειώδους ἔργου: Ὁ **ἓνας** εἶναι νὰ ἐρευνήσουμε τὸ συγκεκριμένο πρόβλημα μελετῶντας τὸ ἀντίστοιχο σύγγραμμα, ὅπου ὁ Πλάτων τὸ συζητεῖ. Ὁ **ἄλλος** δρόμος εἶναι νὰ ἀντιμετωπίσουμε τὸ ἐρώτημα μέσα ἀπὸ τὸ πνεῦμα τοῦ ὅλου ἔργου. Ἡ δεύτερη αὐτὴ μέθοδος μοῦ φαίνεται ὅτι εἶναι ἡ πιὸ σωστή. Μιὰ ἐνιαία ἀναπαράσταση, συνολικὴ θεώρηση καὶ συνθετικὴ ἐρμηνεῖα θὰ μᾶς ἀπεκάλυπτε ἴσως τὰ μεγάλα θέλγητρα τοῦ ὑψίστου ζωτικοῦ πλατωνικοῦ λόγου: τὸ ἀπύθμενο φιλοσοφικὸ -

θεωρητικό καὶ πρακτικό του βάθος καὶ τὸ ἀπροσμέ-
τρητο κάλλος του, τὴν πλαστικότητα, τὴν ἰσόρροπη
ἁρμονία, μετὰ λέξιν: τὴν ἀθάνατην Ἀρετὴν του.

Εἰδικώτερα ἢ μελέτη τῶν περὶ πολιτείας ἀντιλή-
ψεων τοῦ Πλάτωνος δὲν μπορεῖ νὰ στηριχθεῖ μόνον
στὴ σπουδὴ τῆς «**Πολιτείας**», τοῦ «**Πολιτικοῦ**» καὶ
τῶν «**Νόμων**» του ἢ ἀκόμη τῆς «**Z' Ἐπιστολῆς**», τοῦ
«**Κριτία**», τοῦ «**Πρωταγόρα**», τῆς «**Ἀπολογίας**», τοῦ
«**Κρίτων**» καὶ τοῦ «**Μενέξενου**» - ἔστω καὶ ἂν ἐδῶ ὁ
Πλάτων ἐρευνᾷ μεθοδικὰ καὶ συστηματικὰ τὸ φαι-
νόμενο τῆς ἀνθρώπινης - ἀτομικῆς καὶ ὁμαδικῆς -
πολιτικῆς συμπεριφορᾶς. Διότι ὅλοι οἱ διάλογοι θί-
γουν σημαντικὰ προβλήματα ἠθικῆς, δηλαδὴ πρα-
κτικῆς φιλοσοφίας, πού εἶναι ἀδύνατον κάθε σοβαρὸς
ἐρευνητὴς νὰ παραβλέπει.

Ἐξ ἄλλου, τὴ συνολικὴ θεώρηση ὡς μέθοδος ἐρμη-
νεύσεως τοῦ πλατωνικοῦ ἔργου ἐπιβάλλει ὄχι μόνον ἡ
διαπιστωμένη γενετικὴ καὶ ἐξελικτικὴ πορεία τοῦ φι-
λοσοφικοῦ στοχασμοῦ ἀλλὰ καὶ οἱ διορθωτικὲς
ἐκ τῶν ὑστέρων ἐπεμβάσεις του σὲ καίρια θέματα, τὶς
γραμμὰς τῶν ὁποίων εἶχεν ἤδη, τόσο βαθειὰ μάλιστα,
χαράξει. Δείγματα διορθωτικῶν ἐπεμβάσεων:

Στοὺς «**Νόμους**» ἡ ἄποψή του γιὰ τὴν ἰδιοκτησία

καὶ τὴν οἰκογένεια, γιὰ τὴν κοινότητά τους, ὅπως εἶχε διατυπωθεῖ στὴν «Πολιτεία», ἐγκαταλείπεται. Στὴν «Πολιτεία» ἡ οἰκογένεια, ἂν δὲν καταργεῖται ὅλως διόλου, πάντως διευρύνεται τόσο, ὥστε νὰ περιλάβει ὀλόκληρη τὴν πόλη: «νομοῦσι δὲ πάντες πάντας αὐτοὺς ὁμογενεῖς: ὁ καθένας πρέπει νὰ βλέπει ὅλους τοὺς ἄλλους ὡσὰν νὰ ἀνῆκαν στὴν ἴδια οἰκογένεια» (Τίμ. 18d). Στους «Νόμους», ὡστόσο, ἀναγνωρίζει ὁ Πλάτων καὶ τὴν ἱερότητα καὶ τὴ σκοπιμότητα τοῦ οἰκογενειακοῦ θεσμοῦ.

Στὴν «Πολιτεία» τοῦ ὁ Πλάτων εἶναι πεπεισμένος ὅτι: «ἂν (...) ἢ οἱ φιλόσοφοι δὲν γίνουν στὰ κράτη βασιλεῖς ἢ ἂν δὲν ἀποκτήσουν οἱ λεγόμενοι σήμερα βασιλεῖς καὶ δυνάστες ἐπαρκῆ καὶ γνήσια φιλοσοφικὴ μόρφωση, ἂν ἀκόμη δὲν συναντηθοῦν στὸ αὐτὸ πρόσωπο αὐτὰ τὰ δύο, δηλ. καὶ ἡ πολιτικὴ δύναμη καὶ ἡ φιλοσοφία (...), δὲν μπορεῖ νὰ ὑπάρξει γιὰ τὰ κράτη σταμάτημα τῶν δεινῶν (...) καὶ ὅπως νομίζω οὔτε γιὰ τὸ ἀνθρώπινο γένος, οὔτε βλέπω τρόπο, πρὶν γίνουν αὐτὰ, νὰ ξεφυτρώσει, ὅσο εἶναι κατορθωτό, καὶ νὰ ἰδεῖ τὸ φῶς τοῦ ἡλίου τὸ πολίτευμα, πὺ ἐμεῖς τώρα μὲ τὸ λόγο ἔχομε χαράξει» (Πολ.

473c11 - d 1-8). Ἐδῶ προϋπόθεση γιὰ νὰ πραγματοποιηθεῖ και νὰ λειτουργήσῃ ἡ ὀρθή πολιτεία, εἶναι νὰ κυβερνήσουν οἱ βασιλεῖς φιλόσοφοι.

Στὸν «**Πολιτικό**» του, ὅμως, ὑποκαθιστᾷ τὸ φιλόσοφο - βασιλέα μὲ ἕναν πολιτικό μονάρχη ὁ ὅποιος, ὡς ἀγαθὸς και σοφός, και τοὺς νόμους δὲν θὰ καταστρατηγεῖ και πρὸς τὸ καλὸ τῆς κοινότητος θὰ ἐργάζεται. Ἐνα τρίτο παράδειγμα διορθωτικῆς πορείας στὴν πλατωνική ἀντίληψη γιὰ τὴν πολιτεία:

Στοὺς «**Νόμους**» του ὁ φιλόσοφος θεμελιώνει τὴν κοινωνική συνοχή και τὴν ἁρμονική συμβίωση στὴν εὐσέβεια πρὸς τοὺς θεοὺς (Νομ. 885b - 910e) και στὴν ὑποταγή στοὺς νομοθετικούς κανόνες τῆς πόλεως, ἐνῶ στὴν «**Πολιτεία**» του εἶχεν ἐξαρτήσῃ και τὴν ἀποφυγὴ ἀντιθέσεων και συγκρούσεων ἀνάμεσα στὰ μέλη μιᾶς τάξεως και τὴν ἁρμονική συνύπαρξη τῶν τριῶν τάξεων ἀποκλειστικά ἀπὸ τὴν ἀρετὴ τῆς δικαιοσύνης.

Ὅλος ὁ θεωρητικὸς μόχθος τοῦ Πλάτωνος στὴν «**Πολιτεία**» του ἀποβλέπει στὴ θεμελίωση τῆς ὀρθῆς κοινωνικῆς και πολιτικῆς πράξεως: «Χθές, λέγει ὁ Πλάτων (Τίμ. 17b 11 - c1 - 2), τὸ κύριο νόημα τῶν λό-

γων, τοὺς ὁποίους εἶπα περὶ τῆς πολιτείας ἦταν αὐτό: **ποία πολιτεία καὶ ἀπὸ ποίους ἄνδρας ἀποτελουμένη θὰ μοῦ φαινόταν ὅτι εἶναι ἡ καλυτέρα**». Στοὺς «Νόμους» (702a) ἐπίσης συνοψίζει ὡς σκοπὸ τῆς ὅλης ἔρευνας τὸ «κατιδεῖν πῶς ποτ' ἂν πόλις ἄριστα οἰκοίη, καὶ ἰδία πῶς ἂν τις βέλτιστα τὸν ἑαυτὸν βίον διάγοι: νὰ ἰδοῦμε καλὰ μὲ ποιὸ τρόπο θὰ μπορούσε νὰ διοικηθεῖ ἄριστα ἓνα κράτος καὶ πῶς θὰ περνούσε κανεὶς, ἰδιαίτερα στὸν ἀτομικὸ του βίον, ὅσο τὸ δυνατὸν καλλίτερα».